

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

**Вплив психологічної сумісності на навчальну діяльність здобувачів
закладів вищої освіти**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Виконала: студентка VI курсу 431 групи

Спеціальності 053 Психологія

Освітньо-професійної (наукової) програми
Психологія

Тупиця Вікторія Сергіївна

Керівник: кандидат психологічних наук

Іван КРУПНИК

Рецензент: кандидат психологічних наук,

доцент НУК імені адмірала Макарова

Людмила МУХІНА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	5
1.1. Професійна орієнтація молоді як важлива особливість навчання в ЗВО.....	5
1.2 Характеристика юнацького віку.....	9
1.3. Психолого-педагогічна сутність поняття комунікативної культури майбутніх спеціалістів.....	12
2 АКТУАЛЬНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИ НАВЧАННІ В ЗВО.....	16
2.1. Роль навчання в ЗВО у становленні особи юнацького віку.....	16
2.2. Дослідження сумісності осіб в одній групі в ЗВО.....	19
2.3Розвиток комунікативної культури студентів.....	34
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	39
ДОДАТОК А.....	42

ВСТУП

Актуальність теми. У всі часи актуально стояла проблема підвищення ефективності та якості освітнього процесу, і в першу чергу для досягнення цієї мети потрібно вивчити не тільки педагогічний підхід до питання, розглядаючи навчальну програму і позанавчальну активність студентів, а й специфічні особливості психології малої групи в системі освіти, одними з яких є психологічна сумісність і спрацьовуваність.

Група з сумісністю досягає оптимального порогу здатна забезпечити якісне виконання поставленого завдання, превносячи більш творчий підхід, ніж учасник групи діючий поодиноці. Група, що представляє собою єдиний синергований механізм, виступає умовою розвитку здібностей учасників навчального процесу та їх професійного зростання, а створення сумісних навчальних груп може виступати набагато більш дієвим способом, ніж будь-які фформальні програми комплектування.

У педагогічній психології питання сумісності піднімаються в рамках проблем: здатності до навчання груп (О.В.Аллахвердова, М.В.Камінська, С.В. Кондратьєв); психологічної адаптації особистості (С.В. Круткін, Б. М. Петухов); співвідношення темпераментальних особливостей суб'єктів взаємодії і продуктивність навчальної взаємодії (Є. Я. Міхітар'янц, С. Є. Піддубний).

Осмислюючи актуальність описаної вище задумки, нами була обрана дана тема кваліфікаційної роботи **«Вплив психологічної сумісності на навчальну діяльність здобувачів закладів вищої освіти».**

Мета дослідження – вивчення факторів впливу психологічної сумісності в груповому просторі як умова ефективності педагогічної взаємодії.

Поставлена мета передбачає розв'язання цих завдань:

1. Беручи за основу теоретичний аналіз досліджень в психології зробити уточнення щодо сутності професійної орієнтацію молоді як важливу особливість навчання в ЗВО та висвітлити психологічну характеристику юнацького віку,.
2. Дослідити психолого-педагогічну сутність поняття комунікативної культури майбутніх спеціалістів;
3. Дослідити роль навчання в ЗВО у становленні особистості та сумісність осіб в одній групі в ЗВО;
4. Дослідити розвиток комунікативної культури студентів.

Об'єкт дослідження – виявлення впливу психологічної сумісності на навчальну діяльність студентів.

Предмет дослідження – психологічної сумісності у навчальній діяльності.

Методи дослідження: Для досягнення мети дослідження обрано для використання такі методи: 1) методи організації – порівняльний; 2) емпіричні методи – експериментальний та психодіагностичний; 3) два методи обробки – кількісний та якісний. Обробку результатів дослідів проводили методами математичної статистики з визначенням середнього арифметичного.

Структура роботи. Відповідно до визначеної теми і завдань наукової обробки інформації робота складається з пояснюваним вступом, два розділи, перший висвітлює теоретичну сторону питання, другий висвітлюючий практичні результати, висновків досліджень та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СТУДЕНТІВ

1.1. Профорієнтація молоді як важлива особливість навчання в ЗВО

Система підготовки молоді до професійної діяльності, що наявна на сьогоднішній день, передбачає орієнтування школярів старших класів у сучасному виробництві, набуття ними умінь швидкого пристосування до нових умов навчання та праці. Від правильного обрання професії кожно юнака в кінцевому результаті залежить продуктивність роботи у країні, ефективність застосування трудового потенціалу, масштаби плинності кадрів й міграції та інше.

Наведені вище процеси визначають, що для забезпечення суспільних потреб варто утворити ефективну систему соціальної і професійної орієнтації для осіб юнацького віку, одночасно розширяючи діапазон свободи вибору професії. Варто зазначити, що перше враження в особи-юнака про нові професії викликає її власний інтерес до обираємої спеціальності, а виявлення у собі нових якостей й, насамперед, порівняння їх з вимогами даної спеціальності спонукає до самопізнання й професійного самовизначення [4, с. 196].

Усвідомлення теперішньою особою юнацького віку і майбутнім спеціалістом індивідуального змісту професії, «вплітання» його у ієрархію життєвих сенсів, на думку Побірченко Н., сприяє створенню стійкої мотивації особистого професійного розвитку, дотриманню високих стандартів, відповідальності, а також суспільної корисності. Таким чином, психолого-педагогічний супровід розвитку стійкої мотивації професійного розвитку особи юнацького віку у вищому навчальному закладі доцільно виконувати із врахуванням зв'язків між індивідуальними факторами, ціннісно-сміслова складова яких виступає джерелом активності особи розглядаємого віку, стимулює у людини потребу у самоудосконаленні, прагненні до набуття

вищих цінностей, що у гуманістичній психології вважаються ознаками самореалізації індивідуальності [6, с. 260].

Професійно-орієнтаційна діяльність педагогічних колективів, співробітників різноманітних установ для обрання учнями старших класів професії відповідно до їх особистих здібностей, інтересів, фізичного розвитку на сьогоднішній день вважається однією з найактуальніших задач в українському суспільстві. В цей же час варто застерігати осіб, що навчаються в старшій школі від переоцінки одних й недооцінки ін. професій, вивчати їх стійкість й динаміку професійних інтересів [1, с. 159].

Даний процес особливо важливий тому, що педагоги досить часто вимушені проводити роботу із перебудовування професійних прагнень осіб юнацького віку, що навчаються в їх вищому навчальному закладі, якщо вони знаходяться в протиріччі із їх індивідуальними характеристиками або попитом на професію. Досить часто професійні наміри осіб, що навчаються в старшій школі не відповідають потребам народного господарства, що ускладнює залучення молодих людей до даних сфер виробництва, що найбільше потребують спеціалістів робітничих спеціальностей.

Роль професійної орієнтації в створенні ефективної зайнятості громадян України обумовлена тим, що усвідомлений вибір професії утворює передумови для отримання максимально високих результатів від трудової діяльності. Професійна орієнтація сприяє раціональній перебудові структури народного господарства України, через те, що допомагає урахувувати реальні потреби в професіях, є засобом запобігання стресовим станам осіб, яким загрожує безробіття.

Вона має спрямування на досягнення балансу між професійними інтересами й можливостями особи і потребами суспільства в професійній діяльності [3]. Професійна орієнтація за походженням, суттю й показниками оцінки ефективності це соціально-економічна категорія. В цей же час, за методами вирішення є соціально-економічною, психолого-педагогічною і медико-фізіологічною проблемою, що сприяє розвитку здібностей й талантів

особи юнацького віку, збільшенню рівня її професіоналізму й працездатності; вона забезпечує ефективне застосуванню потенціалу особи, збільшення її професійної мобільності. На її вирішення чинять вплив, насамперед, дані фактори:

1. відтворення робочої сили, що проходить переважно за рахунок молоді;
2. адекватність чи неадекватність процесу обрання професії, що може спричинити погіршення здоров'я;
3. плинність кадрів, що пов'язана із неправильним обранням професії;
4. неадаптованість деякої частки учнів, старших класів до певних професій;
5. невідповідність психограми особи юнацького віку, що обирає професію професіограмі обраної спеціальності [4].

Психологічна служба у системі професійної та технічної освіти має давати належну допомогу особі юнацького віку, що обирає професію, направити її у складній ситуації обрання професії, провівши психологічну експертизу і діагностику, соціальну і психологічну корекцію. Насамперед на дані параметри спрямовані діагностичні методики, через які встановлюється готовність осіб, що навчаються в старшій школі до навчання в вищих навчальних закладах й роботи за обраною спеціальністю, а також проведення психологічної і педагогічної корекції тих осіб, що виявилися не готовими чи відстають в навчанні.

Окрім того, психологічне забезпечення навчального та виховного процесу у закладах вищої освіти передбачає діагностику:

1. індивідуального розвитку;
2. ціннісних орієнтацій;
3. соціального статусу школярів;
4. встановлення вад й проблем їх соціального розвитку [8].

Головного значення в процесі обрання професії й виконання професійного самовизначення набувають індивідуальні характеристики, що «...не стільки визначають вид ринкової праці, де особистість матиме

найбільше можливостей для власного саморозкриття, скільки дають певні гарантії щодо успішності праці в умовах ринкової економіки» [6, 10].

Обрання професії є одним з основних моментів в житті людини, що по суті, є обранням життєвого шляху та подальшої долі. Від нього залежить, наскільки особа може реалізувати себе у різноманітних галузях життєдіяльності, якими будуть її здобутки і віддача суспільству. Однак, якщо у людини достить високий рівень придатності до обраної ним професії, це не означає, що особа буде успішною в цій професії.

Якщо наявна невідповідність чи недостатність розвитку професійно важливих якостей індивідуальності до вимог обраної професії, то особа відчуватиме труднощі в розв'язанні виробничих проблем. Беручи до уваги вище зазначенні чинники, профорієнтаційна робота у закладах зальної середньої освіти й вищих навчальних закладах повинна урахувувати, із одного боку, схильності особистості, із іншого повинна враховувати тенденції розвитку суспільства України, господарські і економічної системи України, що вимагають професійно мобільних кадрів, які здатні до конкурентної боротьби за робоче місце, збільшення кваліфікації, а за потреби–перекваліфікації.

Свідомий процес обрання професії вимагає обізнаності старшокласників про професії, їхні особливості, можливість порівняти власні можливості із професійними вимогами, урахувати вимоги суспільства і ринку праці України. Основна задача професійної орієнтації як частки соціального самовизначення особи юнацького віку полягає в створенні у старшокласників позитивного відношення і інтересу до різноманітних типів професійної діяльності і психологічної готовності до вибору конкретної професії відповідно до особистих здібностей, інтересів, а також покликання [2, с. 71].

Відповідно до даних наукових досліджень, професійна орієнтація, правильний професійний вибір в середньому на десять-тридцять відсотків збільшують продуктивність праці, на двадцять-двадцять п'ять відсотків зменшують плинність кадрів, на тридцять п'ять-сорок п'ять відсотків понижують аварійність й травматизм, на вісім-десять відсотків продовжують

період працездатності особистості. Окрім того, в три-чотири рази понижують відрахування студентів із ЗВО [3, с. 96].

1.2 Характеристика юнацького віку

Проводячи аналіз зарубіжних та відчизняних досліджень, Прихожан А. М. стверджує, що значна увага приділяється певним видам тривожності в осіб юнацького віку: шкільній тривожності, яку досліджували, такі науковці як: Новікова Є. В., Філліпс Б. Н., Дусавицький О. К., Нежнова Т. О. та Сарасон С. Б., а також велика увага приділяється тривожності очікувань у соціальному спілкуванні, яку досліджували, такі науковці як: Кісловська В. Р., Гордєцова Н. М. [1]. Божович Л., Прихожан А. та Спілбергер Ч. ці науковці досліджують тривожність як індивідуальну особливість, що виявляється у схильності особистості до інтенсивного переживання тривоги на протязі майже усього часу.

Ранній юнацький вік є чутливим для створення професійно орієнтованих знань, вмінь і навичок. Важлива особливість психічного розвитку особистості у ранньому юнацькому віці це формування самосвідомості, що проходить як відкриття школярем власного неповторного внутрішнього світу, індивідуальності власної особи, усвідомлення незворотності часу, створення цілісного уявлення про себе.

Зрозуміння особою юнацького віку власного унікальності індивідуальності власної особи – подібне проявлення самопорозуміння полягає у тому, що старшокласник починає сприймати власні переживання, емоції не як відзеркальна версія всіх подій зовнішнього світу, а як стан власного внутрішнього Я, усвідомлює власну неповторність, неподібність до ін. осіб. Відкриття власного внутрішнього світу збуджує радість, хвилювання й у цей же час супроводжується тривогою.

В ранньому юнацькому віці виникає починає виникати визнання незворотності часу, кінченності життя, що змушує з більшою серйозністю

замислюватися над життям, його сенсом, власними перспективами, майбутнім, особистими життєвими цілями, а також життєвим шляхом.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що юність є завершальним етапом формування особистості, це є етапом самовизначення й обрання власного життєвого шляху. Важлива роль в даному періоді життя школяра відводиться мотивації як сукупності спонукальних факторів, які встановлюють активність індивідуальності; усвідомлювані чи неусвідомлювані психологічні фактори, що спонукають її до виконання певних дій й встановлюють їх спрямованість й цілі.

Сильні переживання та емоційні прояви формуються лише у складних ситуаціях, в випадку якщо особа взаємодіє із довкіллям, в певні «критичні періоди». Насамперед даний етап формується при переході дитини із дошкільного у молодший шкільний вік. Дослідник стверджує, що особистості у цьому віці властиві деякі особливості, що викликають утворення тривожності. Насамперед, до цих особливостей належать:

- легке сприймання навколишнього середовища й обмежена перспектив впливати на адаптивні реакції;
- високий рівень наслідування й емоційно виражені;
- збільшена емоційна чутливість до дії зовнішніх факторів й підвищена внутрішня та зовнішня реакція;
- слабо розвинута довільність емоційної й пізнавальної сфери;
- оцінка надана дорослими володіє вагомим впливом;
- можливість протистояти ін. думкам на невисокому рівні.

Таким чином, як стверджує Ставицька С., що насамперед у даному віці тривожність закріплюється як ознака індивідуальності[7]. Також варто зазначити, що існують ознаки тривожної поведінки. Наявна класифікація поведінкових та психічних розладів в дітей юнацького віку в відповідності до МКБ-10, у якій визначені ознаки тривожності. До них належать:

- страх критики, яка можливо буде на власну адресу й віддання від соціального середовища;

- не існування в особистості бажання мати будь-які взаємини із ін. людьми, в випадку, якщо вона не упевнена, що до неї будуть позитивно ставитися;
- наявність відчуття напруженості в людини, що супроводжує її практично увесь час;
- упевненість особи у власній неповноцінності в порівнянні із ін. людьми, а також в неможливості пристосуватися до життя;
- необхідність забезпечувати власну безпеку й уведення, у зв'язку із цим, усіх чи деяких обмежень в власному житті;
- почуття необхідності уникати соціальної активності[6].

Дослідивши все вище наведене можна стверджувати, що досліджені теорії надають можливість стверджувати, що позиції в дослідженні тривожності різноманітні. Однак, у головному, тривожність у особистості в юнацькому віці вивчається в якості емоційного стану індивіда, що дає негативну дію на психіку дитини. Тривожність вивчається багатьма вченими і науковцями у тісному взаємозв'язку з страхом, по причині того, що страх це об'єктивне вираження тривоги.

Самореалізація осіб юнацького віку є постійним прагненням відносно розвитку своїх здібностей й можливостей. Самореалізація осіб юнацького віку є процесом, яке триває упродовж всього життя. Самореалізація осіб юнацького віку стає можливою, якщо особа усвідомлює свої здібності, інтереси й потреби.

Все життя люди докладають зусиль й діють так, щоб самореалізуватися й свої досягти життєвих цілей. Інтерес до дослідження термінів саморозвитку й самореалізації осіб юнацького віку за останній час значно зросло й, не дивлячись на ряд визначень і концепцій, базуються вони на постулаті про безумовну цінність для суб'єкта. Таким чином, Маслоу А. уперше описав безсумнівні переваги самоактуалізованої індивідуальності [2].

На його думку даного вченого, самоактуалізована індивідуальність має стати тим, ким вона може стати. Саморозвиток осіб юнацького віку як цінність

присутня у безліччі класифікаціях цінностей. В українській психології неодноразово зазначалася цінність саморозвиненої індивідуальності. Як приклад, К.А.Абульханова-Славська досліджувала саморозвиток осіб юнацького віку в якості життєву стратегію.

Самоудосконалення, із точки зору поважної вченої К.А.Абульханова-Славської, це життєвий план, якщо завгодно стратегія, у якій особа шукає більш адекватні власним можливостями шляхи інтеграції їх у власну реальність. Даний пошук потрібний й для утворення, й для зрілої особи. Стратегію вдосконалення власних психічних можливостей К. А. Абульханова-Славська контрастно ставить 2-м потенційним стратегіям — стратегії обліку людиною власних характеристик, й стратегії уникнення неадекватних умов, важких ситуацій, типів праці і роботи, а також спілкування й ін..

Ми дослідили трактування у психології механізмів розвитку осіб юнацького віку: Мінюрова С. А. визначає, що у якості психологічних механізмів саморозвитку осіб юнацького віку досліджується рефлексія осіб юнацького віку (Рубінштейн С. Л. та Анціферова Л. І. тощо), самоприйняття й самопрогнозування осіб юнацького віку (Маралів В. Г.). Під час цього рефлексивність аналізується як здатність до ціннісної самоорієнтації, смисловий саморегуляції у контексті діяльності й спілкування і забезпечує самоорганізацію й самоствердження особи юнацького віку в відповідності до життєвими цілями й цінностями. Указується також те, що рефлексія осіб юнацького віку як би убудована у сам механізм саморозвитку індивідуальності.

1.3. Психолого-педагогічна сутність поняття комунікативної культури майбутніх спеціалістів

Проблемам комунікативної підготовки майбутніх спеціалістів присвячено великий обсяг наукових праць вчених і науковців як в сфері психології так й педагогіки: створення у майбутнього спеціаліста особистостого стилю спілкування (А. А. Андрєєв та В. М. Галузьяк), створення комунікативних вмінь й навиків (З. І. Білоусова, І. Г. Кирилова, а також М. П. Васильєва), культура педагогічного спілкування (Ф. Ф. Байкін та Т. С. Гриценко) [2].

Культура каомунікації це є сукупністю норм культури, її знань, цінностей й значень, що застосовуються під час комунікації, у т. ч. й в процесі спілкуванні. За твердженням психологів, комунікативна культура особистості є системою якостей, яка має в своїй основі:

1. креативне, ухдожне мислення;
2. культуру мови;
3. культуру самонастроювання на спілкування;
4. регуляцію власного стану;
5. культуру жестів;
6. культуру пластики рухів;
7. культуру сприйняття комунікативних дій ін. осіб в процесі спілкування;
8. культуру емоцій.

Комунікативна культура не формуєть сама по собі, вона створюєтья людьми. Основу її створення складає досвід міжособистісного спілкування. Комунікативна культура індивідуальності студента є однією із характеристик її комунікативного потенціалу. Комунікативний потенціал є характеристикою можливостей особи юнацького віку, що й встановлюють якість її спілкування. Комунікативний потенціал особи юнацького віку є єдністю 3 елементів:

1. комунікативні характеристики індивідуальності характеризують розвиток потреби у спілкуванні, а також відношення до способу спілкування;
2. комунікативні здібності є здібністю особи володіти ініціативою у спілкуванні, активністю, а також емоційно реагувати на стан партнерів по

спілкуванню, створювати і реалізовувати особисту програму спілкування, здібність до самостимуляції і взаємної стимуляції у спілкуванні;

3. комунікативна компетентність особи юнацького віку є знанням норм і правил спілкування, як приклад наукового, володіння його технологією і інше. [3].

Переважно особи юнацького віку із дуже високим рівнем комунікативних здібностей налічують тридцять відсотків, а із рівнем вище середнього десять відсотків. Також існують особи юнацького віку, що володіють низьким рівнем комунікативних здібностей (двадцять відсотків).

Експерименти комунікативної культури майбутніх спеціалістів показують, що особи юнацького віку, що пройшли курс спеціального навчання, проявили вищий рівень розвитку комунікативної компетентності.

Проведення досліджень щодо комунікативної культури майбутніх спеціалістів осіб юнацького віку висвітлює позитивну динаміку зміни індивідуальних якостей осіб юнацького віку, стабільну тенденцію у колективі, зацікавленість проблематикою розвитку мови й реалізації основ культури спілкування.

Розроблення нових навчальних програм сприяє розвитку комунікативних вмінь і комунікативної культури майбутніх спеціалістів. Ми можемо стверджувати, що комунікативна культура педагога є складним соціальним і педагогічним феноменом, що формує систему взаємообумовлених й взаємодоповнюючих частин.

Для розвитку і вдосконалення комунікативної культури майбутнього спеціаліста варто забезпечити повноцінний розвиток кожного із її складових частин, збільшення загальної й педагогічної культури. Необхідно також враховувати, що комунікативна культура особи юнацького віку в середовищі вищого навчального закладу має глибинні джерела, тісно взаємопов'язані із такими характеристиками як:

1. індивідуальні риси майбутнього спеціаліста;
2. мотиви діяльності особи;

3. особисті соціокультурні й комунікативні настанови

4. ціннісні орієнтири.

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛЬНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИ НАВЧАННІ В ЗВО

2.1. Роль навчання в ЗВО у становленні особи юнацького віку

Студентський період це важливий етап подальшого становлення індивідуальності старшокласника. В даний час формуються потенційні можливості особи, удосконалюється інтелект, перебудовується система цінностей, створюються нові соціальні установки, формуються професійні здібності, що пов'язане з набуттям певної підготовки як спеціаліста.

Навчання особи юнацького віку в вищому навчальному закладі є дуже важливим періодом його соціалізації як повноцінної індивідуальності:

1. на даній стадії завершується процес соціалізації через присутність у системі освіти;
2. закладаються засади подальшого процесу соціалізації у майбутній професійній діяльності;
3. коригуються настанови на подальший життєвий шлях.

Соціалізація індивідуальності юнацького віку є процесом й результатом отримання й активного використання особистістю соціального досвіду у діяльності і спілкуванні із іншими особами. (Петровский А.В., Ярошевский М.Г.) Термін «соціалізація» ширше, ніж «виховання». Процес соціалізації в вищому навчальному закладі може відбуватися як у умовах стихійного впливу різних обставин життя у суспільстві, так й в процесі виховання–цілеспрямованого формування індивідуальності студента.

Соціалізація – процес, за допомогою якого культура передає людям свої переконання, звичаї, звички і мову. (Чалдіні Р. та Кенрик Д.) Таким чином, будь-який ЗВО володіє власним особливим соціокультурним середовищем. Особа юнацького віку, що навчається у одному вищому навчальному закладі,

напевно буде стикатися із ін. умовами і вимогами діяльності й правилами внутрішнього розпорядку, ніж, особа юнацького віку, що навчається в іншому вищому навчальному закладі[27, 29].

Проте існують загальні вимоги, що характерні деякій соціальній культурі. Якщо дивитись під іншим кутом, між індивідуальністю й соціальною ситуацією наявна багатоплослова взаємодія, що різним чином впливає на думки персонии, вчинки. Різноманітні особи мають відмінну одна від одної реакцію на одну і ту саму ситуацію. Студенти можуть змінювати власні ситуації (як приклад, енергійний й знаючий педагог може розвинути пасивну і неактивну студентську групу у активну, згуртовану і зацікавлену), також ситуації змінюють особистостей.

В юнацькому віці задіяні усі головні механізми соціалізації, серед яких:

1. прийняття і засвоєння нових соціальних ролей – роль студента, майбутнього спеціаліста та молодіжного лідера й інше;

2. професійно-рольова ідентифікація, а саме:

- 1) «Я – студент»;
- 2) «Я – майбутній фахівець»;
- 3) «Я – співробітник...» та ін.;

3. мімікрія та відтворення професійного досвіду спеціалістів-авторитетів в обраній сфері, стилю наукової та педагогічної діяльності чи манер поведінки членів групи в зоні спостереження;

4. орієнтація на соціальні очікування в ЗВО й малій групі, щоб отримати бажаний статус в соціумі;

5. порівняння себе із особами в групі та професіоналами;

6. навіюваність.

Результатом соціалізації особи юнацького віку в вищому навчальному закладі є:

1. формування й трансформація своєї системи поглядів на життя і ціннісні орієнтації;

2. створення життєвого ідеалу;

3.засвоєння культури людських взаємин й соціальних та професійних функцій;

4. створення власного стилю навчальння та професійної діяльності, своєї моделі моральної поведінки.

Ми дослідили соціалізацію особи юнацького віку на прикладі становлення індивідуальності майбутнього педагога. Вона традиційно досліджується у межах часу навчання у ЗВО. Однак особистість студента приходить сюди уже із вагомим нагромадженням знань, вмінь та навичок, системою очікувань й настанов відносно навчальної діяльності, що створені протягом всього періоду життя в процесі взаємодії з різноманітними освітніми і виховними інститутами (сім'я, дитячий садок, а також школа)[11].

Зазвичай підготовка майбутнього спеціаліста в вищому навчальному закладі виконується на основі науково обгрунтованої теоретичної моделі спеціаліста, необхідно також урахувувати й життєвий досвід студентів, допомагати йому теоретично осягнути свою педагогічну модель, систематизувати і налаштувати викрєвлені уявлення про педагогічну діяльність в відповідності до системи психологічної та педагогічної науки.

Основи соціалізації особистості майбутнього професіонала закладаються геть не відразу, а за велику кількість часу до становлення як фахівця. Ще з дитинства особа формує внутрішні структури не тільки через оціночне ставлення батьків щодо себе, а й починає ідентифікувати себе з батьком або матір'ю. Своєрідний стиль сім'ї в плані моралі, її моральна атмосфера сприяють конверсії в глибинне підсвідоме дитини деякої системи морально-духовних надбань і персоніфікованих батьками оціночних еталонів.

В сім'ї, в її інтимно-моральній атмосфері устанавлюється основа буття особистості: любов до життя й до інших людей, довіра до зовнішнього середовища, почуття обов'язку й усвідовлення власної відповідальності. Як відомо, все вищеназване є складником гуманістичної складової індивідуальності спеціаліста. Про педагога за покликанням в народі говорять «Учитель від Бога» чи «від Матері», чи «від природи». Сухомлинський В. О.,

говорячи про необхідність довготривалого навчання спеціаліста, зазначав, що «ніяка наука не може одухотворити його серце великою мудрістю любові. Мистецтво любові передається від матері, а перші уроки його засвоюються дитиною в сім'ї. Учителя ж не випадково називають високим іменем народний. Його мудрість творить те складне, що прийнято називати наступністю поколінь».

Так називаєма педагогіка народу насамперед найбільш повним чином відображає особливості людського життя і світогляду, весь переливчатий всіма барвами спектр колориту етнічної ментальності. Таким чином, імовірно, й не приживаються й не надають очікуваних результатів на освітніх і іховних теренах нашої країни запозичені з зарубіжних країн певні педагогічні ідеї. Таким чином нами було проаналізовано роль навчання в ЗВО у становленні особи юнацького віку, на прикладі студентів педагогічних закладів освіти.

2.2. Дослідження сумісності осіб в одній групі в ЗВО

Експеримент проводився в 2022 навчальному році на 1 курсі факультету туризму ХДУ. Дослідження рівня комунікабельності проводилося за методикою Ряховського наведено в Додатку Б, дослідження проводилося до та після впровадження системи навчальних завдань інтерактивного характеру, що спрямовані на створення комунікативної культури осіб юнацького віку: проведення бесід і дискусій, постановка проблемних питань, метод «мозкового штурму», а також «інтерв'ю».

Усі дані нами було взято з контрольної (1-група, 31-респондентів й експериментальної (2-група, 28-респондент) груп було систематизовано і занесено в таб. 2.1.

Таблиця 2.1–Показники експериментальної групи після 1-го тестування

№ досліджуваної особи	Ініціали досліджуваної особи	Показник
1	К. Л.	48
2	Б. В.	38
3	М. О.	44
4	П. А.	41
5	Ч. Т.	42
6	О. В.	31
7	Б. О.	42
8	П. І.	50
9	К. Н.	40
10	Т. І.	24
11	С. Л.	48
12	Б. О.	42
13	З. М.	45
14	П. П.	41
15	Г. Т.	43
16	О. Г.	33
17	Б. Я.	45
18	Щ. І.	47
19	Б. Н.	52
20	Г. І.	30
21	М. Д.	46
22	П. Ж.	42
23	Ч. У.	42
24	Б. Ю.	31
25	Х. Н.	42

26	П. Т.	38
27	Н. Х.	42
28	Л. О.	24

Графічно отримані результати можна зобразити в вигляді графіку, рис.2.1.

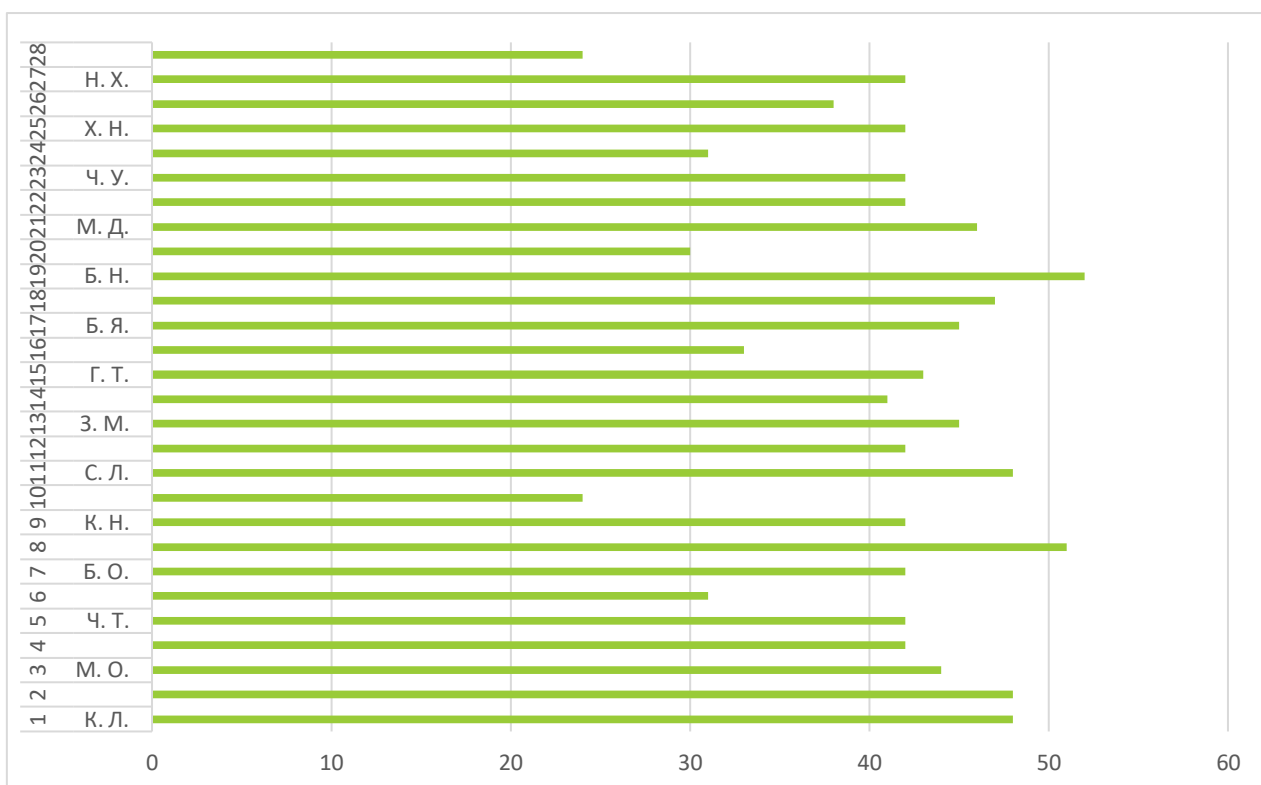

Рисунок 2.1– Показники експериментальної групи після 1-го тестування

Таблиця 2.2–Показники контрольної групи після 1-го тестування

№	Ініціали досліджуваної особи	показник
1	Б. Г.	19
2	Н. А.	17
3	П. О.	23
4	З. А.	22
5	К. Б.	27

6	Є. К.	31
7	Н. І.	32
8	Х. У.	37
9	Б. Е.	39
10	В. А.	24
11	К. А.	19
12	Д. А.	31
13	П. С.	24
14	Г. О.	33
15	М. Т.	20
16	Б. Г.	25
17	І. Г.	31
18	Д. С.	30
19	К. Є.	22
20	Д. А.	32
21	М. А.	19
22	Т. У.	21
23	П. К.	26
24	А. З.	29
25	М. В.	20
26	Ж. А.	29
27	С. І.	32
28	Ц. Є.	37
29	Ю. С.	35
30	Ч. В.	35
31	К. С.	24

Графічно отримані результати можна зобразити в вигляді графіку, рис.2.2.

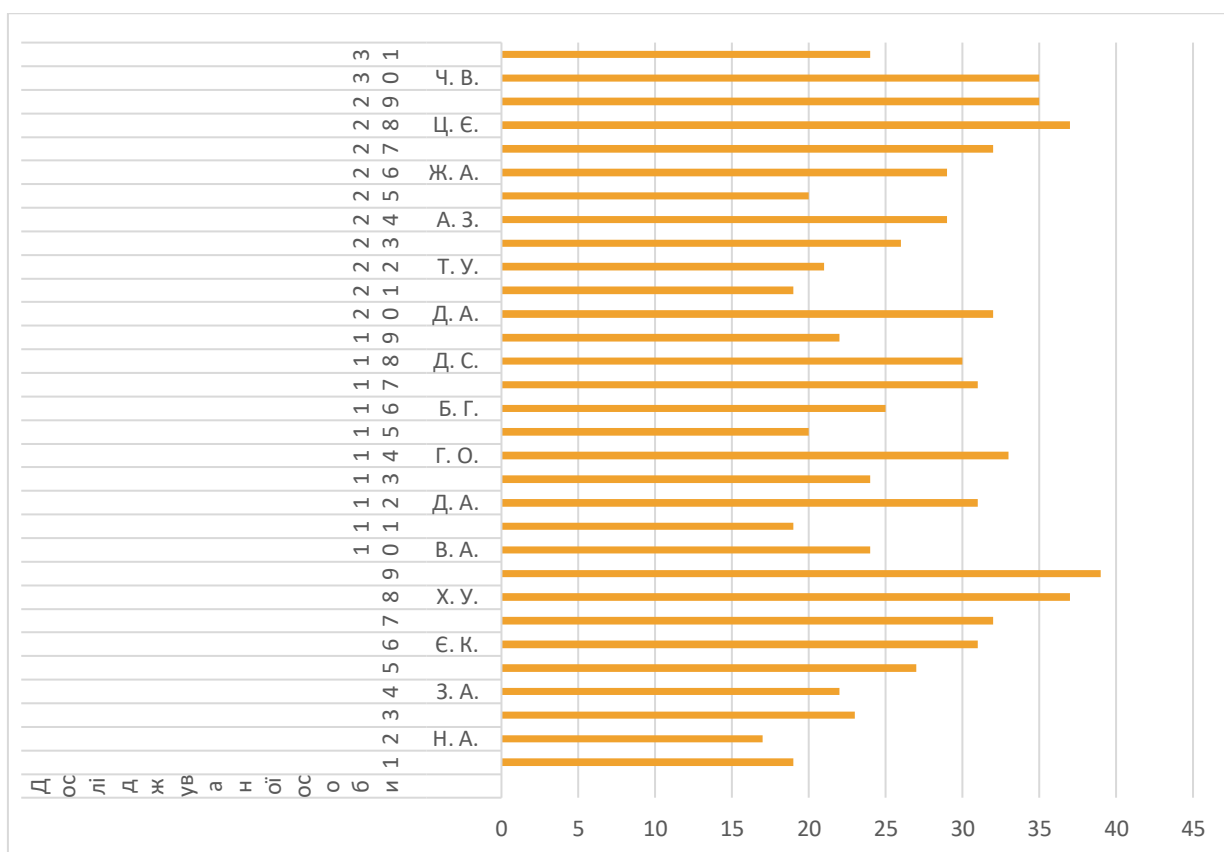

Рисунок 2.2—Показники контрольної групи після 1-го тестування

Наступним етапом нашого дослідження є впровадження системи навчальних завдань інтерактивного характеру, що спрямовані на створення комунікативної культури осіб юнацького віку: проведення бесід і дискусій, постановка проблемних питань, метод «мозкового штурму», а також «інтерв'ю», що складаються із 3 занять:

Таблиця 2.3—Показники експериментальної групи після 2-го тестування

№ досліджуваної особи	Ініціали досліджуваної особи	Показник
1	К. Л.	19
2	Б. В.	16
3	М. О.	20
4	П. А.	17

5	Ч. Т.	14
6	О. В.	18
7	Б. О.	21
8	П. І.	16
9	К. Н.	15
10	Т. І.	19
11	С. Л.	28
12	Б. О.	19
13	З. М.	30
14	П. П.	25
15	Г. Т.	16
16	О. Г.	18
17	Б. Я.	25
18	Щ. І.	29
19	Б. Н.	18
20	Г. І.	21
21	М. Д.	28
22	П. Ж.	31
23	Ч. У.	18
24	Б. Ю.	17
25	Х. Н.	31
26	П. Т.	31
27	Н. Х.	26
28	Л. О.	20

Графічно отримані результати можна зобразити в вигляді графіку, рис.2.3.

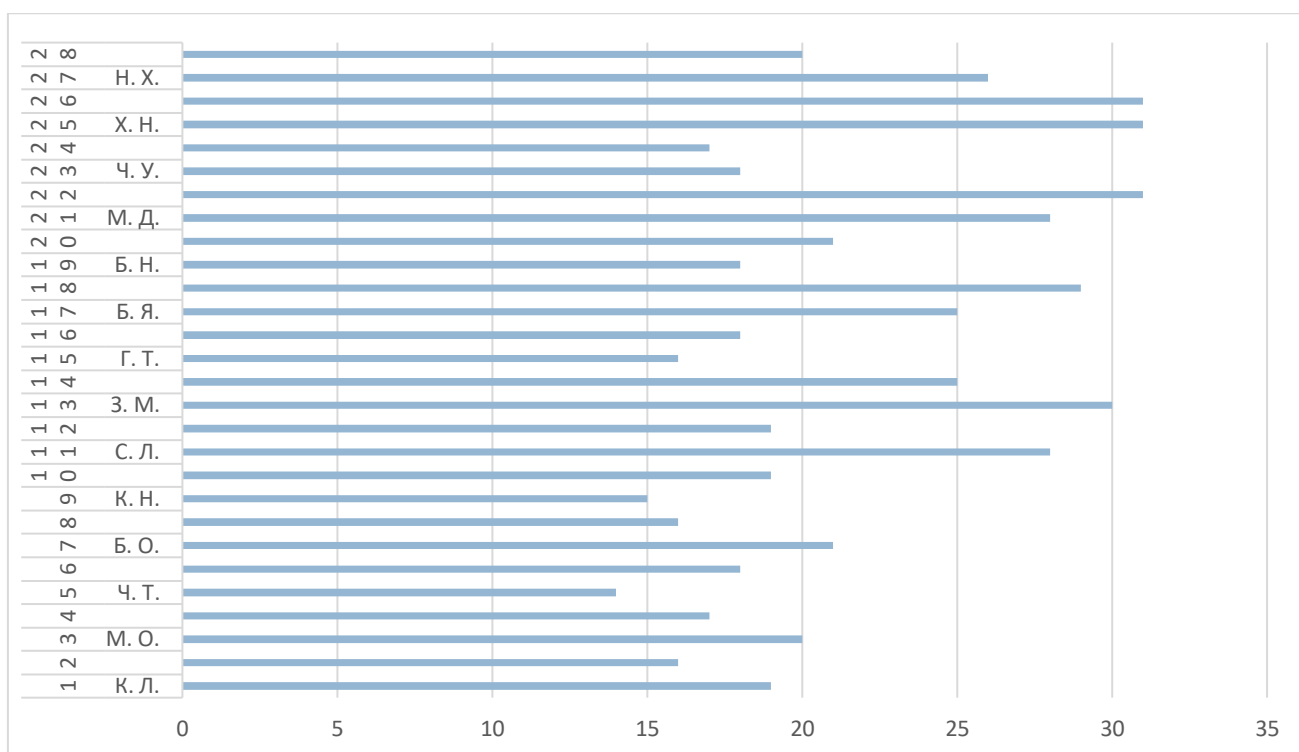

Рисунок 2.3—Показники експериментальної групи після 2-го тестування

Таблиця 2.4—Показники контрольної групи після 2-го тестування

№	Ініціали досліджуваної особи	показник
1	Б. Г.	16
2	Н. А.	14
3	П. О.	18
4	З. А.	30
5	К. Б.	27
6	Є. К.	17
7	Н. І.	22
8	Х. У.	26
9	Б. Е.	29
10	В. А.	15
11	К. А.	16
12	Д. А.	26

13	П. С.	14
14	Г. О.	22
15	М. Т.	18
16	Б. Г.	21
17	І. Г.	26
18	Д. С.	22
19	К. Є.	19
20	Д. А.	21
21	М. А.	16
22	Т. У.	15
23	П. К.	16
24	А. З.	17
25	М. В.	19
26	Ж. А.	14
27	С. І.	24
28	Ц. Є.	27
29	Ю. С.	23
30	Ч. В.	18
31	К. С.	16

Графічно отримані результати можна зобразити в вигляді графіку, рис.2.4.

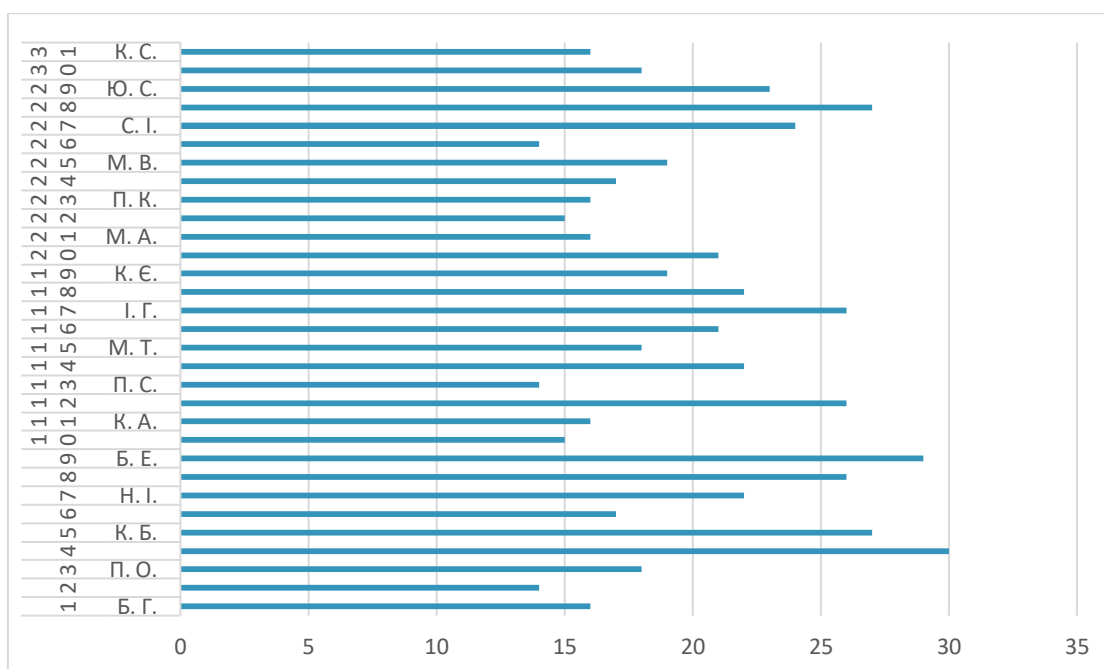

Рисунок 2.4– Показники контрольної групи після 2-го тестування

З метою співставлення показників, обмірюваних в 2 різноманітних умовах на одній й тій же вибірці респондентів, був використаний Т-критерій Вілкоксона, який надає можливість визначити не лише спрямованість змін, а й їх виразність. За допомогою даного критерію нами було визначено, чи є суттєві зміни в показниках в якомусь одному напрямку більш інтенсивним, чим у ін. напрямку при впровадженні системи навчальних завдань інтерактивного характеру, що спрямовані на створення комунікативної культури осіб юнацького віку: проведення бесід і дискусій, постановка проблемних питань, метод «мозкового штурму», а також «інтерв'ю».

В нашому випадку: чи є зрушення показників при впровадженні системи навчальних завдань інтерактивного характеру, що спрямовані на створення комунікативної культури осіб юнацького віку: проведення бесід і дискусій, постановка проблемних питань, метод «мозкового штурму», а також «інтерв'ю» в навчання в ЗВО після проведеної роботи у кращій бік більш інтенсивним, чим в гірший.

Сформуємо гіпотези.

1. Інтенсивність змін в звичаному напрямку не перевершує інтенсивності змін в зміненому напрямку.

2. Зміни в сторону підвищення значень перевищує зміни в сторону зниження показників й тенденцію збереження їх на існуючому рівні.

В таб. висвітлені, такі показники як:

1. список випробуваних;
2. коефіцієнти до й після впровадження прийомів;
3. різниця між особистими значеннями („після” – „до”);
4. абсолютні величини різностей;
5. ранги абсолютних величин різниці.

Сума рангів в усіх випадках становить 97, що відповідає розрахунковій:

Емпіричне визначення коефіцієнта T становить сумі рангів зрушень, що відбуваються інколи (в цьому випадку це зрушення у негативну сторону й нульові зрушення) й позначається Темп: $T = \sum Rr$

Згідно таблиці Вілкоксона щодо критичних значень T-критерія визначаємо критичні значення T для $n = 10$.

Таблиця 2.4–Розрахунок T-критерію Вілкоксона під час зрівняння вимірів при впровадженні тренінгів у експериментальній групі

№ дослід.	Код ПІБ	ПМ у колективі		різність	Абсолютне значення різності	Ранговий номер різності
		До	Після			
1	К. Л.	48	19	мінус 29	29	12,5
2	Б. В.	38	16	мінус 22	22	10,5
3	М. О.	44	20	мінус 24	24	14
4	П. А.	41	17	мінус 30	20	12
5	Ч. Т.	42	14	мінус 28	28	12,5

6	О. В.	31	18	мінус 13	13	4
7	Б. О.	42	21	мінус 21	21	10,5
8	П. І.	50	16	мінус 34	34	14
9	К. Н.	40	15	мінус 25	25	12,5
10	Т. І.	24	19	мінус 5	5	6
11	С. Л.	48	28	мінус 20	20	12
12	Б. О.	42	19	мінус 23	23	10,5
13	З. М.	45	30	мінус 15	15	14
14	П. П.	41	25	мінус 16	16	8
15	Г. Т.	43	16	мінус 27	27	10,5
16	О. Г.	33	18	мінус 15	15	4
17	Б. Я.	45	25	мінус 20	20	8
18	Щ. І.	47	29	мінус 18	18	4
19	Б. Н.	52	18	мінус 34	34	14
20	Г. І.	30	21	мінус 9	9	6
21	М. Д.	46	28	мінус 28	28	12,5
22	П. Ж.	42	31	мінус 11	11	10,5
23	Ч. У.	42	18	мінус 34	34	14
24	Б. Ю.	31	17	мінус 14	14	8
25	Х. Н.	42	31	мінус 11	11	10,5
26	П. Т.	38	31	мінус 7	7	7
27	Н. Х.	42	26	мінус 16	16	8
28	Л. О.	24	20	мінус 4	4	4

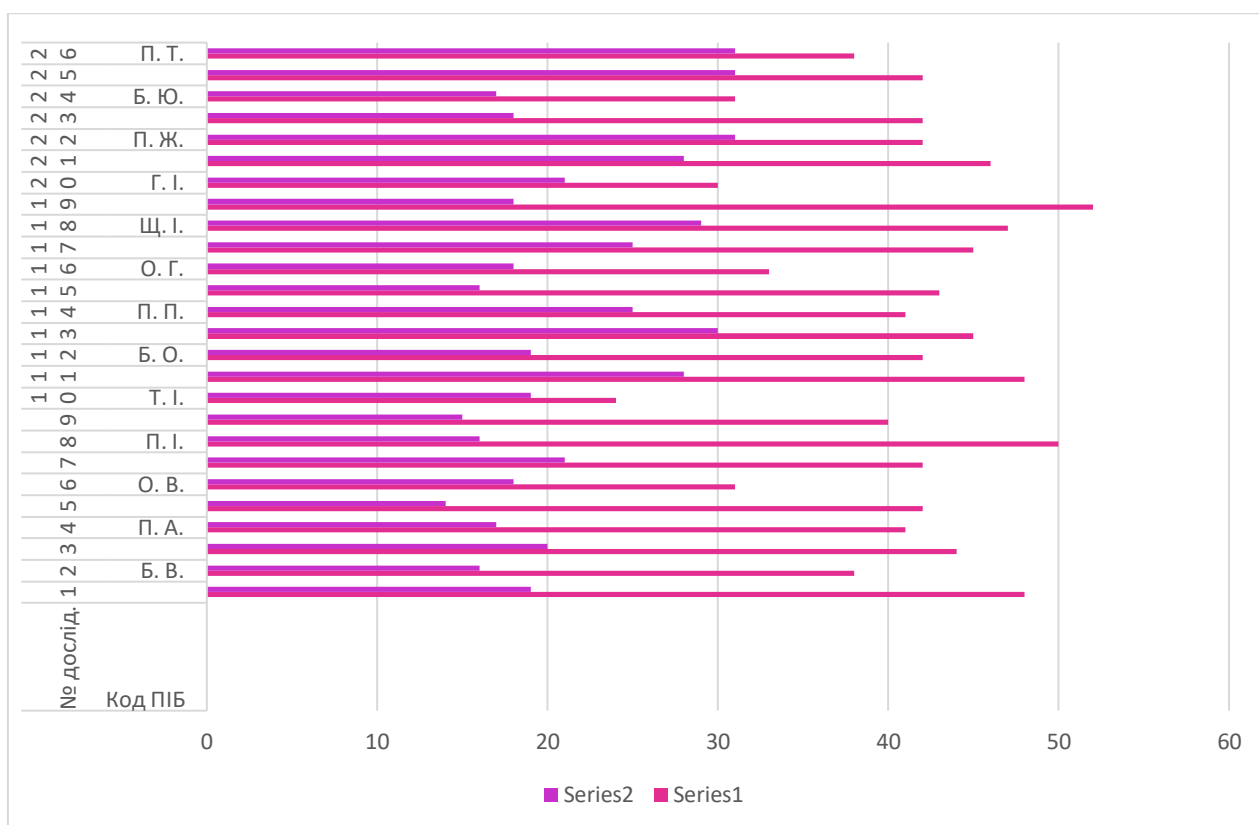

Рисунок 2.6– Результати при впровадженні системи навчальних завдань інтерактивного характеру, що спрямовані на створення комунікативної культури осіб юнацького віку: проведення бесід і дискусій, постановка проблемних питань, метод «мозкового штурму», а також «інтерв'ю» в навчання в ЗВО у експериментальній групі.

Із діаграми наведеної вище ми бачимо що Т–емпіричне повністю відповідає значенню нуль, що свідчить що зсуви в зібраних даних є характерними. Наше дослідження на наявному етапі спостереження і втручання прямо говорить про ефективність впровадженої системи інтерактивних навчальних завдань, що спрямовані на створення комунікативної культури у членів малої групи: проведення бесід і дискусій, постановка проблемних питань, метод «мозкового штурму», а також «інтерв'ю» в навчання в ЗВО для покращення підвищення комунікабельності смислової сфери особистості.

$$T_{\text{емпіричне}} = 0 \quad T_{\text{критичне}} = p < \begin{cases} 0.25 (p \leq 0.05) \\ 0.15 (p \leq 0.01) \end{cases}$$

Дані показники говорять про те, що зсув наявний, й потрапляє він в зону значення. Перша гіпотеза відхиляється, а друга приймається, це говорить про те, що впровадження системи навчальних завдань інтерактивного характеру, що спрямовані на створення комунікативної культури у членів малої групи університетського середовища: проведення бесід і дискусій, постановка проблемних питань, метод «мозкового штурму», а також «інтерв'ю» в навчання в ЗВО є фективним методом підвищення комунікаційної сфери особистості тобто сумісності між однокласниками.

Таблиця 2.6–Розрахунок при зрівнянні вимірів у контрольній групі

№ дослід.	Код ПІБ	ПМ у колективі		різність	Абсолютне значення різності	Ранговий номер різності
		До	Після			
1	Б. Г.	19	16	мінус 3	3	4
2	Н. А.	17	14	мінус 3	3	4
3	П. О.	23	18	мінус 5	5	6
4	З. А.	22	30	плюс 8	8	7
5	К. Б.	27	27	мінус 0	0	1
6	Є. К.	31	17	мінус 14	14	12
7	Н. І.	32	22	мінус 10	10	9
8	Х. У.	37	26	мінус 11	11	10
9	Б. Е.	39	29	мінус 10	10	9
10	В. А.	24	15	мінус 9	9	8
11	К. А.	19	16	мінус 3	3	4
12	Д. А.	31	26	мінус 5	5	6
13	П. С.	24	14	мінус 10	10	9

14	Г. О.	33	22	мінус 11	11	10
15	М. Т.	20	18	мінус 2	2	3
16	Б. Г.	25	21	мінус 4	4	5
17	І. Г.	31	26	мінус 5	5	5
18	Д. С.	30	22	мінус 8	8	7
19	К. Є.	22	19	мінус 3	3	3
20	Д. А.	32	21	мінус 8	8	7
21	М. А.	19	16	мінус 3	3	3
22	Т. У.	21	15	мінус 6	6	6
23	П. К.	26	16	плюс 10	10	9
24	А. З.	29	17	плюс 12	12	11
25	М. В.	20	19	мінус 1	1	2
26	Ж. А.	29	14	мінус 15	15	13
27	С. І.	32	24	мінус 8	18	15
28	Ц. Є.	37	27	мінус 10	10	9
29	Ю. С.	35	23	плюс 12	12	11
30	Ч. В.	35	18	мінус 17	17	14
31	К. С.	24	16	мінус 8	8	7

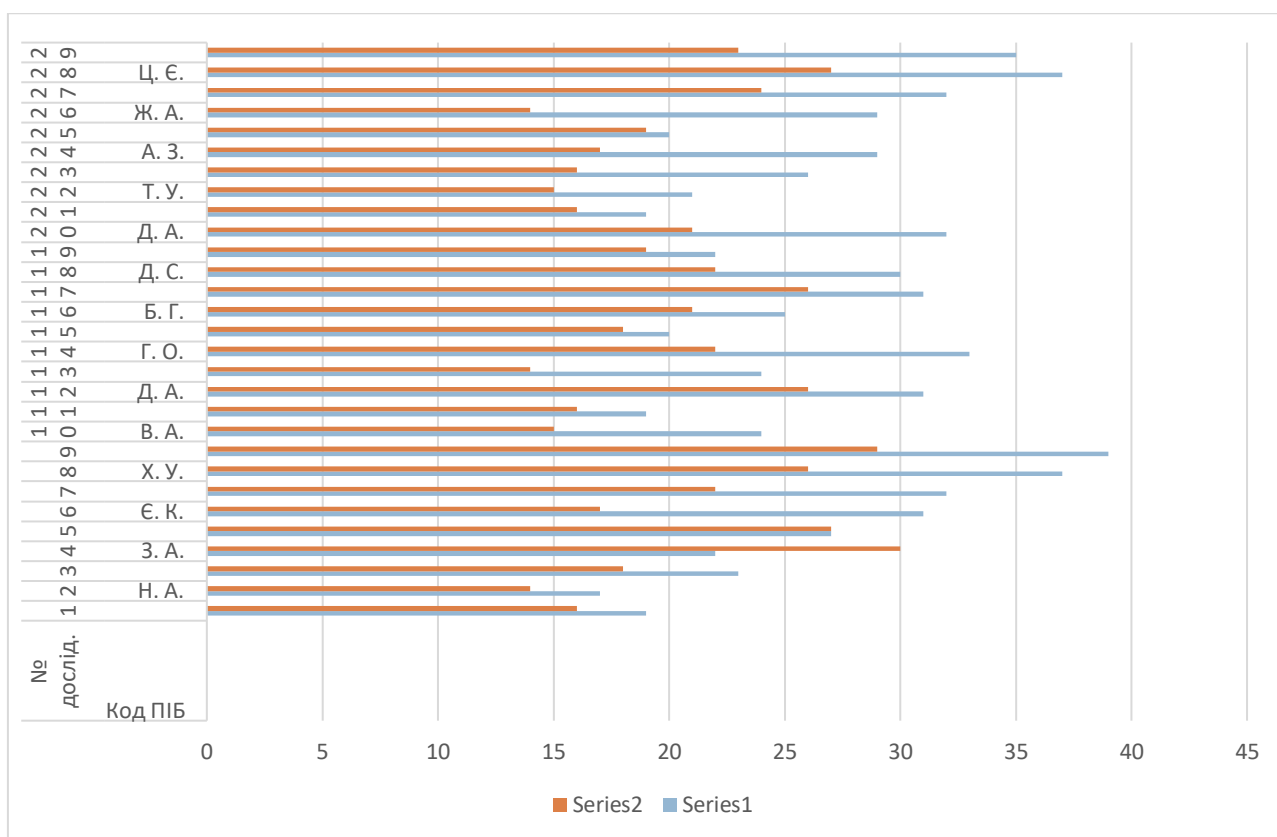

Рисунок 2.6– Розрахунок при зрівнянні вимірів у контрольній групі

$$T_{\text{емпіричне}} = 72 \quad T_{\text{критичне}} = p < \begin{cases} 25 (p < 0.05) \\ 15 (p < 0.01) \end{cases}$$

Із проведеного дослідження видно, що $T_{\text{емпіричне}}$ потрапляє у зону не значності, у даному випадку перша гіпотеза підтверджується, а друга відхиляється.

У результаті проведеного аналізу нами було досліджено напрям й інтенсивність впливу системи навчальних завдань інтерактивного характеру, що спрямовані на створення комунікативної культури осіб юнацького віку: проведення бесід і дискусій, постановка проблемних питань, метод «мозкового штурму», а також «інтерв'ю» в навчання в ЗВО на показники підвищення комунікабельності особистості та сумісності осіб в групі, що надає можливість нам вважати теоретичну задачу цього дослідження повністю виконаною.

Із таб. 2.5 видно, що у експериментальній групі T емпіричне дорівнює

нулю, T критичне $= \frac{0.25(p \leq 0.05)}{0.15(p \leq 0.01)}$, і це говорить про те, що ми зробили ефективне дослідження.

Із таб.2.6 видно, що у контрольній групі T емпіричне дорівнює 72, T

критичне $= \frac{0.25(p \leq 0.05)}{0.15(p \leq 0.01)}$, що дає підстави підтвердити висунуту нами гіпотезу.

2.3 Розвиток комунікативної культури студентів

Провівши аналіз великого ряду джерел нами було помічено, що нині прогресуючий період інтеграції української системи освіти в європейський освітній простір й організація процесу адаптації освіти до європейських стандартів передбачає, зокрема, обов'язкове оволодіння вміннями взаємодії засобом діалогу під час навчального комунікативного спілкування.

На жаль, як свідчить практика, особи юнацького віку в вищому навчальному закладі не завжди спроможні будувати свою взаємодію із ін. учасниками навчального процесу, застосовуючи діалог як форму спілкування, навчання й засіб творчого розвитку усіх учасників спілкування.

Процес діалогічної взаємодії студентів у закладі вищої освіти передбачає реалізацію таких стадій комунікації:

1. Перша стадія є прогностичною, яка надає можливість моделювати майбутнє спілкування;
2. Друга стадія є комунікативною атакою, як початок безпосереднього спілкування, установлення емоційного і ділового контакту;
3. Третя стадія є управлінською. Із нашої точки зору, поєднання усіх вище наведених компонентів має бути присутнім й обов'язково реалізованим в підготовці до майбутньої професійної діяльності фахівців всіх профілів.

Як показує спостереження і практика успішній комунікації учасників навчального процесу в вищих навчальних закладах сприяє саме культура

комунікації, у якій ми вважаємо за доцільним виокремити 2 елементи, які можна необережно сплутати:

1. культура мовлення;
2. культури спілкування.

Перша поєднує мовні і мовленнєві навички, що потрібні особам юнацького віку, зокрема досліджуваної групи у нашій роботі – студентам, для комунікативної взаємодії із ін. особами. Друга – культура спілкування є сукупністю якостей, що надають можливість особі досягти власної мети у ході комунікації й діалогічної взаємодії.

Під час взаємодії в діалозі утворюється спільний для суб'єктів простір, так званий комунікативний простір, під час утворення якого накопичуються знання з комунікації, в якості узагальненого досвіду людства у комунікативній діяльності, що відіграє одну з головних ролей в становленні фахівця будь-якого профілю.

Характерний для специфіки діяльності фахівців без розмежування на конкретні профілі є збільшенням обсягу зв'язків, що вимагають адаптації осіб юнацького віку до сучасних комунікаційних процесів, збільшення вимог до оволодіння культурою спілкування і розвинутого вміння адекватно орієнтуватися у багаточисельних комунікативних ситуаціях[12].

Наріжний камінь проблеми створення комунікативної культури осіб юнацького віку є вирішенням питань: «на основі яких цінностей відбуватиметься процес діалогічної взаємодії майбутніх спеціалістів, здатних до творчості, орієнтованих на процес створення нового».

Як нами було знайдено в процесі дослідження, дидактика на сьогоднішній день передбачає ігрову форму навчання як одну із форм ефективної взаємодії студентів, продуктивного спілкування із притаманним іграм елементами змагання, щирості, командної роботи, згуртованості, а також інтересу[14, 19]. Якщо брати до уваги положення, що активний розвиток комунікативних можливостей відбувається під час колективної роботи, то однією із умов успішного створення вмінь діалогічної взаємодії майбутніх

фахівців, ми вважали застосування технологій імітаційного та ігрового навчання. Мова іде про застосування в навчанні в ЗВО:

1. дидактичних ігор;
2. рольових ігор;
3. ділових ігор;
4. системи тренінгів та ін.

Засобами рольової гри та імітаційної гри можна розв'язати цілий ряд дидактичних завдань, актуальних для навчання осіб юнацького віку в ЗВО:

1. розвиток інтелектуальних здібностей;
2. здатності класифікувати;
3. систематизувати явища та предмети;
4. створення мовної комунікативної діяльності та ін..

Переймаючи на себе деякий ігровий образ, учасник освітнього процесу, а також частина малої групи, залучається до перетворення навчального та виховного процесу в діалогову форму, налагоджує міжособистісні зв'язки однокурсників, забезпечуючи умови для взаєморозуміння, толерантного відношення один до одного.

Із метою організації комунікативного простору спілкування особам юнацького віку, майбутнім спеціалістам можна запропонувати дослідження тем у курсі:

1. «Основи діалогічної взаємодії»:
 - 1.1 «Теоретичні основи діалогічної взаємодії»;
 - 1.2 «Стили діалогічної взаємодії і їх основні характеристики»;
 - 1.3 «Суб'єкти діалогічної взаємодії»;
 - 1.4 «Діалог як засіб взаємодії»;
 - 1.5 «Коллективна робота на засадах творчої діалогічної взаємодії» і інші.

Під час дослідження даних тем педагог застосовує такі методи:

1. колективного обговорення діалогічних ситуацій;
2. метод “здивування”;
3. сенсорно-ігровий метод і інші.

ВИСНОВКИ

В результаті виконання дипломної роботи нами було встановлено, що комунікативна культура не формується сама по собі, вона створюється людьми. Основу її створення складає досвід міжособистісного спілкування. Комунікативна культура індивідуальності студента є однією із характеристик її комунікативного потенціалу. Комунікативний потенціал є характеристикою можливостей особи юнацького віку, що й встановлюють якість її спілкування.

У результаті проведеного аналізу нами було досліджено напрям й інтенсивність впливу системи навчальних завдань інтерактивного характеру, що спрямовані на створення комунікативної культури осіб юнацького віку: проведення бесід і дискусій, постановка проблемних питань, метод «мозкового штурму», а також «інтерв'ю» в навчання в ЗВО на показники підвищення комунікабельності особистості та сумісності осіб в групі, що надає можливість нам вважати теоретичну задачу цього дослідження повністю виконаною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вергасов В. М. Активизация познавательной деятельности студентов в высшей школе / В. М. Вергасов. – К.: Вища школа, 1985. – 175 с.
2. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку: монографія / О. І. Власова. – К.: Видавничополіграфічний центр «Київський університет», 2019. – 308 с.
3. Матійків І. М. Психологічні фактори впливу на формування професійної компетентності фахівців сфери обслуговування: результати експерименту/ Ірина Матійків // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2008. – № 4. – С. 209–216.
4. Матійків І. М. Розвиток емоційної компетентності майбутніх фахівців професій типу «людина-людина»: психологічний аспект / І. М. Матійків // Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні: зб. тез за матеріалами VIII наук.-техн. конференції наук.-пед. працівників, 26-31 березня 2012 р. – Львів: Видавничий відділ ННІППТ НУ «Львівська політехніка». – 2012. – С. 240–243.
5. Мистецтво розвитку особистості: монографія / за ред., передмова та післямова Н. Г. Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 224 с.
6. Носенко Е. Л. «Емоційна розумність» як детермінанта успішної життєдіяльності людини і шляхи її операціоналізації / Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига // Вісник Дніпропетровського університету / Педагогіка і психологія. – 2000. – Вип. 6. – С. 3–7.
7. Психологія: підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. – 3-є вид., стереотип. – К.: Либідь, 2001. – 560 с.
8. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посібник / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К.: Академвидав, 2005. – 360 с.

9. Руденко Л. А. Емпатійна культура в контексті якісної професійної підготовки фахівців сфери обслуговування / Л. А. Руденко // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: зб. матеріалів VII педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької / [за ред. О. М. Отич]. – Чернівці: Зелена Буковина, 2010. – С. 203–205.
10. Савчин М. В. Рефлексія як механізм вдосконалення професійної діяльності фахівця / М. В. Савчин, М. М. Студент // Педагогіка і психологія професійної освіти. – №2. – 2002. – С. 137–146.
11. Чмут Т. К. Етика ділового спілкування: навч. посіб. / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка – К.: Знання, 2007. – 230 с.
12. Шуневич Б. Види взаємодії між студентами, викладачами у процесі дистанційного навчання / Б. Шуневич // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: третя міжнар. наук.-прак. конф.: [в 2 ч.]. Ч. 1. / Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України та ін.; [за ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало]. – Львів: ЛДУ БЖД, 2019. – С. 89–91.
13. Averill J.R., Thomas-Knowles C. Emotional Creativity // Strongman K.T. (ed.) International review of studies on emotion. – London: Wiley, 1991. – V.1. – P. 269–299.
14. Bar-On R. Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory / R. Bar-On / J.D.A. Parker (eds.) // Handbook of emotional intelligence. San Francisco: Jossey-Bass, 2000. – P. 363–388.
15. Buck R. Motivation emotion and cognition: A developmental-interactionist view / R. Buck / Strongman K.T. (ed.) // International review of studies on emotion. – Chichester: Wiley, 1991. – V.1. – P. 101–142.
16. Gardner H. Frames of mind / H. Gardner. – New York: Basic Books, 1983.
30. Goleman D. An EI-based theory of performance / C. Cherniss, D. Goleman

- (eds.). *The emotionally intelligent workplace*. – San Francisco: Jossey-Bass, 2021. – P. 27–44.
17. Mayer J.D., Salovey P. What is emotional intelligence? // P. Salovey, D. Sluyter (eds.). *Emotional development and EI: Educational implications*. – New York: Basic Books, 1997. – P. 3–34.
18. Mayer J. D. The intelligence of emotional intelligence / J. D. Mayer, P. Salovey // *Intelligence*. – New York: Basic Books, 1993. – P. 433–442.
19. Salovey P. Emotional intelligence / P. Salovey, J. D. Mayer // *Imagination, Cognition, and Personality*. – 2020. – V. 9. – P. 185–211.
20. Thorndike E. L. Intelligence and its uses. *Harper's Magazine* / E. L. Thorndike. – Trinidad, 1920. – P. 227–235.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Тупиця Вікторія Сергіївна,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

27.09.2019
(дата)

(підпис)

Тупиця В.С.
(ім'я, прізвище)

ДОДАТОК Б

Діагностика загального рівня комунікабельності (за в.Ф. Ряховським)

Інструкція до тесту:

Уважно прочитайте наведені нижче відповіді та дайте відповідь «так», «інколи» чи «ні»

Тестовий матеріал

1. Ви очікуєте на буденну ділову зустріч. Чи виводить це вас із звичної колії?
2. Чи не відкладаєте ви візит до лікаря аж доти, доки вже зовсім не сила терпіти?
3. Чи не викликає у вас незадоволення або збентеження доручення виступати з доповіддю чи повідомленням у зв'язку із якоюсь нагодою?
4. Ви маєте нагоду поїхати у відрядження до міста, де ніколи ще не бували. Чи докладете ви максимум зусиль для того, щоб уникнути цієї поїздки?
5. Чи любите ви ділитися своїми переживаннями з іншими?
6. Чи дратує вас прохання незнайомої людини (показати дорогу, назвати час, відповісти на якесь запитання тощо)?
7. Чи вірите ви в існування проблеми "батьків і дітей" та в те, що людям різних поколінь важко зрозуміти один одного?
8. Чи не посоромитеся ви нагадати знайомому, що він забув повернути 10 гривень, що їх ви позичили йому кілька місяців тому?
9. У кафе вам подали недоброякісну страву. Чи змовчите ви, лише незадоволено відсунувши тарілку?
10. У ситуації один на один з незнайомою людиною ви не розпочнете бесіду самі і вам не сподобається, якщо першою заговорить вона. Чи це так?

11. Вас жахає будь-яка довга черга (у магазині, бібліотеці, касі кінотеатру тощо). Вам легше відмовитися від свого наміру, ніж встати у хвіст і нудитися в очікуванні?

12. Чи боїтеся ви брати участь у залагодженні конфліктної ситуації?

13. У вас є власні, суто індивідуальні критерії оцінювання творів літератури, мистецтва, культури, ніяких "чужих" думок з цього приводу ви не приймаєте. Це так?

14. Почувши десь у неофіційній ситуації ("в кулуарах") явно помилкову точку зору з добре відомого вам питання, ви, скоріше за все, промовчите?

15. Чи викликає у вас невдоволення прохання знайомих допомогти розібратися в якійсь проблемі чи навчальній темі?

16. Вам легше формулювати свою точку зору (думку, оцінку) у письмовій формі, ніж в усній?

Ключ до тесту:

За відповідь "так" нараховується 2 бали, "інколи" — 1 бал, "ні" — 0 балів.